

1. Bölüm

DÜNDEN BUGÜNE PANDEMİLER

Seda TÜRKİLİ¹

Beyza ERDOĞAN AKTÜRK²

PANDEMİLERİN TARİHÇESİ

Eski Yunanca'da tüm anlamına gelen “pan” ile insanlar anlamına gelen “de-mos” sözcüklerinin birleşiminden oluşan “pandemi”, birden fazla ülke veya kıtada, hatta tüm dünya geneli gibi oldukça geniş bir alanda dağılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklara verilen genel bir addır^{1,2}. Tarih boyunca insanlık, dünyada son derece kalıcı ve köklü değişikliklere neden olan hastalık salgınları ile mücadele etmiştir. Dünya tarihi savaşlar, sınırlar, imparatorluklar ve yapılan anlaşmalar üzerinden yapılan anlatımların yanı sıra yaşanan salgın hastalıklar üzerinden, yüzyıllardır süren mikroorganizmalar ve insanların savaşı olarak da anlatılabilir³.

İnsanlık tarihine baktığımızda, yaklaşık 12000 yıl önce, tarım devrimi ile yerleşik hayata geçiş ve hayvanların evcilleştirilmesi, mikroorganizmalar ile insanların artan temasını ve salgınların ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir⁴.

Dünya Sağlık Örgütü'nün bir hastalığı pandemi olarak tanımlaması için hastalık etkeninin yeni veya mutasyona uğramış bir mikroorganizma olması; insana kolaylıkla geçebilmesi ve insandan insana bulaşın kolay ve süregelen olması gerekmektedir. Bu kriterler karşılandığında, DSÖ pandemi varlığını tüm dünyaya duyurmakla yükümlüdür⁵.

¹ Öğr. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Psikiyatri AD., sedadeg@gmail.com

² Arş. Gör. Dr., Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi Psikiyatri AD., beyzaerdogan128@gmail.com

lık bir ülkede kontrol altına alınsa bile, diğer ülkelerde de kontrol sağlanmadıkça, yeni salgınların görülmesi kaçınılmazdır. Dünyanın belli yerlerinde etkili bir tedavi veya aşı varken, başka yerlerde milyonlarca insanın ölmesi ciddi anlamda vicdani ve etik boyutlarıyla küresel siyasi bir krize neden olacaktır. Buna ek olarak halk sağlığı bilgilerinin paylaşılması, zamanında yapılan şeffaf açıklamalar küresel halk sağlığının korunmasını sağlar ve bu teşvik ve takdir edilmelidir.

SONUÇ

Bulaşıcı hastalık salgınları ve pandemiler, insanlık tarihi kadar eskidir. Son yüzyılda yaşanan teknolojik gelişmeler, ulaşım imkânlarının artması ve ticaret uygulamalarının yaygınlaşması, bulaşıcı hastalık etkenlerinin de bir noktadan diğerine kolayca ulaşmasına zemin hazırlamıştır.

Tarihte yaşanan pandemilerin sadece sağlık ve sağ kalım üzerine etkisinin olmadığı; devlet politikalarını, sağlık uygulamalarını, inanç ve ibadetleri değiştirerek dünya tarihine yön verdiğini biliyoruz. Halen mücadele etmekte olduğumuz COVID-19 pandemisi de sağlık, sosyal yaşam, eğitim, ekonomi, ticaret, turizm, istihdam gibi yaşamın hemen her alanını etkilemiştir. Tüm bunların sonucunda, biyopsikososyal bir varlık olan insan fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden ciddi zorlanmalarla karşı karşıya kalmış, günlük yaşam rutinlerini, eğitim ve çalışma düzenlerini, dini ritüellerini ve daha birçok yaşamsal faaliyetini yeniden düzenlemek durumunda kalmıştır. Dünya tarihinden gelen tecrübeler, günümüz dünyasında hızla gelişen teknoloji ve ulaşım olanakları ile birleştğinde, yaşadığımız pandeminin son pandemi olmayacağı gerçeğini kabul etmemiz gerektiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

1. Vikipedi. Pandemi. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Pandemi> (Erişim Tarihi: 14.06.2020)
2. Tapisiz OL, Kiykac Altınbas S. Microorganisms existed before us on the blue planet: The history of pandemics. Turk J Womens Health Neonatol 2020; 2(2): 53-69
3. Artvinli F. Salgınların Tarihi: Toplumsal ve Siyasal Açından Kısa Bir Bakış. Türk Tabipler Birliği COVID-19 Pandemisi Altıncı Ay Değerlendirme Raporu. www.ttb.org.tr/kutuphane/covid19-rapor_6/covid19-rapor_6_Part9.pdf. Erişim Tarihi: 10.04.2021)
4. Bell J. The Earth Book. From the beginning to the end of our planet 250 milestones in the history of earth sciences. c. 30,000 BCE, Domestication of animals, Sterling New York, 2019, ISBN: 978-1-4549-3555-1, pp. 73-75
5. Türkiye Bilimler Akademisi, COVID-19 Pandemi Değerlendirme Raporu. 17 Nisan 2020, Ankara. <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid-19%20Raporu-Final%2B.pdf>. Erişim Tarihi: 01.05.2021
6. Kılıç O. Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri. 2020. Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği; Muzaffer Şeker, Ali Öner, Cem Korkut (Ed.ler) :13-53, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara.

7. Jarus O. 20 of the worst epidemics and pandemics in history. Live Science, All About History March 20, 2020. <https://www.livescience.com/worst-epidemics-and-pandemics-in-history.html> (Erişim Tarihi: 14.04.2021)
8. Günata G. Büyük Atina Vebası Demokrasinin Çöküşünü Hazırladı. Arkeofili, 9 Nisan 2020. <https://arkeofili.com/buyuk-atina-vebasi-demokrasinin-cokusunu-hazirladi/> Erişim Tarihi: 17.04.2021)
9. Live Science. 20 of the worst epidemics and pandemics in history By Owen Jarus - Live Science Contributor, All About History about 1 year ago <https://www.livescience.com/worst-epidemics-and-pandemics-in-history.html>. (Erişim Tarihi: 18.04.2021)
10. Vikipedi. Justinianus Veba Salgını. https://tr.wikipedia.org/wiki/Justinianus_Veba_Salg%C4%B1nC4%B1 (Erişim: 14.04.2021)
11. Özhasar H. Tarihin en büyük salgınları. Kara Veba Salgını (1346-1350) . Anadolu Eğitim ve Davet Gönüllüleri Platformu. 20 Nisan 2020. <https://www.anadoluplatformu.org.tr/makaleler/huseyin-ozhasar-makaleler/tarihin-en-buyuk-salginlari/5-kara-veba-1346-1350/> (Erişim: 20.04.2021)
12. Lewis-Stempel J. England: the autobiography: 2,000 years of English history by those who saw it happen. London: Penguin. 2006, p. 76. ISBN 9780141019956. "Flagellants Come To London, Michaelmas 1349. Robert of Avesbury."
13. Byfield T. Renaissance: God in Man, A.D. 1300 to 1500: But Amid Its Splendors, Night Falls on Medieval Christianity, Christian History Project, 2010, p. 37. ISBN 0-9689873-8-9.
14. Cherkaoui, M. (2020). The Shifting Geopolitics of Coronavirus and the Demise of Neoliberalism - Part 1. Al Jazeera Centre for Studies, <https://studies.aljazeera.net/en/reports/shifting-geopolitics-coronavirus-and-demisenoliberalism-%E2%80%93-part-1> (Erişim Tarihi: 03.03.2021)
15. Akbaba M, Ötegen RV. Salgınlar ve Erken Uyarı Cevap Sistemleri. Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics 2015;1(3):93-8
16. Koronavirüs: Tarihin akışını değiştiren beş salgın. BBC News, Türkçe, 20 Mart 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51970490> (Erişim: 14.04.2021)
17. BBC News (2020). Koronavirüs: Tarihin akışını değiştiren beş salgın. 20.03.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51970490> (Erişim Tarihi: 05.02.2021)
18. Ataç Ö, Aker AA. Aşı karışıklığı. SD, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu. 28.08.2014. <http://www.sdplatform.com/Dergi/777/Asi-karsitligi.aspx> (Erişim: 14.03.2021)
19. Mert K. Dünya tarihindeki pandemilerin özellikleri ve halk sağlığı hemşireliği. Aksayan S, editör. COVID-19 ve Halk Sağlığı Hemşireliği, 1. Baskı, Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020: p1-6
20. Uzluk FN. "Cholera Asiaticanın Epidemisi Tarihi Üstüne Bir Araştırma", Türk Ljiyen ve Tecrübi Biyoloji Dergisi, 1948; Cilt 8, Sayı 1, 7-36.
21. Namal F, Kılıç S. Kolera. Türkiye Klinikleri J. Public Health-Special Topics 2015;1(3):13-9
22. Parıldar H, Dikici MF. Pandemiler Tarihi. Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi, 2020; 12(1): 1-8.
23. Olcaycan E. 100 yıl önce 100 milyon kişiyi öldüren İspanyol Gribi'nin üzerindeki sır perdesi aralanamıyor. Euronews, 04/01/2019. <https://tr.euronews.com/2019/01/04/100-yil-once-100-milyon-kisiyi-olduren-ismanyol-gribi-nin-sir-perdesi-aralanamiyor> (Erişim: 10.02.2021)
24. Byerly, 2010: 83-86; Price-Smith, 2009: 65). (Byerly, C. R. (2010). The US Military and Influenza Pandemic of 1918-1919. Public Health Report,- Supplement, 125(3), 82-91.
25. Price-Smith, A. T. (2009). Contagion and Chaos: Disease, Ecology, and National Security in the Era of Globalization. MIT Publishing
26. Roser, M. (2020). The Spanish flu (1918-20): The global impact of the largest influenza pandemic in history. Our World In Data, 04.03.2020, <https://ourworldindata.org/spanish-flu-largestinfluenza-pandemic-in-history> (Erişim Tarihi: 08.03.2021).

27. Türk A, Ak Bingöl B, Ak R. Tarihsel Süreçte Yaşanan Pandemilerin Ekonomik ve Sosyal Etkileri. Gaziantep University Journal of Social Sciences 2020 Special Issue 612-632
28. Spinney, L. (2018). The flu that transformed the 20th Century. BBC Future, 17.10.2018, <https://www.bbc.com/future/article/20181016-the-flu-that-transformed-the-20th-century> (Erişim Tarihi: 01.02.2021)
29. Past Pandemics. World Health Organization. <http://www.euro.who.int/en/health-topics/communicable-diseases/influenza/pandemic-influenza/past-pandemics>. Erişim Tarihi: 21/04/2021
30. 1968 Pandemic (H3N2 virus). Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Immunization and Respiratory Diseases (NCIRD), January 2, 2019. <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/1968-pandemic.html> (Erişim: 14.03.2021)
31. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/hiv-aids> 17/04/2021 tarihinde erişilmiştir.
32. HIV/AIDS. Data and statistics, World Health Organization, 2018. <https://www.who.int/hiv/data/en/> (Erişim: 14.04.2021)).
33. The Editors of Encyclopaedia Britannica. SARS. Encyclopedia Britannica, Updated: Mar 04, 2020. <https://www.britannica.com/science/SARS> (Erişim: 14.03.2021)
34. CDC (2004), "Basic Information about SARS", Centers for Disease Control and Prevention, January, 1-3
35. Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV). MERS Monthly Summary, November 2019. World Health Organization, 2019. <https://www.who.int/emergencies/mers-cov/en/> (Erişim: 14.04.2021)
36. Al-Tawfiq JA, Zumla A, Memish ZA. Travel implications of emerging coronaviruses: SARS and MERS-CoV. Travel Med Infect Dis. 2014 Sep-Oct;12(5):422-8. doi: 10.1016/j.tmaid.2014.06.007. Epub 2014 Jul 9. PMID: 25047726; PMCID: PMC7110592.
37. LePan N. Visualizing the History of Pandemics. <https://www.visualcapitalist.com/history-of-pandemics-deadliest/> (Erişim Tarihi: 12.04.2021)
38. <https://covid19.saglik.gov.tr/> T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu'ndan, 30.06.2021 tarihinde erişim sağlanmıştır
39. Karataş Z. COVID-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 2020; 4(1), 3-15
40. Taylor S. (2019). The psychology of pandemics: Preparing for the next global outbreak of infectious disease. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing
41. Yıldırım S. Salgınların sosyal-psikolojik görünümü: COVID-19 (Koronavirüs) pandemi örneği. Turkish Studies, 2020; 15(4): 1331-1351. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43585>
42. BBC News Türkçe", 2020. "Koronavirüs, SARS, MERS ve Ebola gibi salgın hastalıkların sayısı neden artıyor? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51296505> (Erişim Tarihi: 12.04.2021)
43. United Nations, 2020. "The Social Impact of COVID-19 | DISD". <https://www.un.org/development/desa/dspd/2020/04/social-impact-of-covid-19>. Erişim Tarihi: 19.04.2021)
44. Singer PA, Benator SR, Bernstein M et al. Ethics and SARS: Lessons from Toronto. BMJ, 2003;327:1342-44
45. Wikipedia 2020. Koronavirüs Pandemisi (2020). https://tr.wikipedia.org/wiki/2019-20_koronavir%C3%BCs_pandemisi. (Erişim Tarihi: 19.04.2021)
46. Congar K. (2020) Koronavirüs: Modern tarihin en kapsamlı yasalarını Avrupa'da hangi ülkeler uyguluyor? <https://tr.euronews.com/2020/03/21/avrupa-da-hangi-ulkeler-koronavirus-sebebiyle-karantina-ve-sokaga-cikma-yasagi-uyguluyor>. (Erişim Tarihi:09.05.2021)
47. Wan W, Achenbach J, Johnson CY,et al. Coronavirus will radically alter the U.S. The Washington Post. Available at: www.washingtonpost.com/health/2020/03/19/coronavirus-projections-us/. Erişim Tarihi: 21.03.2021

48. Wikipedia, 2020. Koronavirüs Pandemisi (2020). https://tr.wikipedia.org/wiki/2019-20_koronavir%C3%BCs_pandemisi (Erişim Tarihi: 21.03.2021)
49. Royal College of Physicians. Ethical dimensions of COVID-19 for frontline staff. 2020<AAQWS
50. Gostin LO, Friedman EA, Wetter SA. Responding to Covid-19: How to navigate a Public Health Emergency Legally and Ethically. Hastings Center Report, 2020, 50(2); 8-12. Doi:10.1002/hast.1090
51. J. Hatch, "The Only Way to Protect Elderly Prisoners from Coronavirus Is to Release Them," Huffington Post, Erişim Tarihi: 21.03.2021
52. HumaneOutbreakResponse.org, "Humanity Not Cages: Demanding a Just and Humane Response to Outbreak," <https://humaneoutbreakresponse.org>, Erişim Tarihi: 21.03.2021
53. J. Rich, S. Allen, and M. Nimoh, "We Must Release Prisoners to Lessen the Spread of Coronavirus," Washington Post, Erişim Tarihi: 21.03.2021
54. Syed SB, Leatherman S, Neilson M, et al. Improving quality of care in fragile, conflict-affected and vulnerable settings. Bull World Health Organ 2020;98:2–2A
55. Berlinger N, Wynia M, Powell T, et al. Ethical framework for health care institutions responding to novel coronavirus SARS-CoV-2(COVID-19). The Hastings Center, 2020, thehastingscenter.org/ethicalframeworkcovid19
56. Singh L, Singh NS, Maldonado BN, et al. What does "leave no one behind" mean for humanitarian crises-affected populations in the COVID-19 pandemic? BMJ Global Health. 2020; 5:e002540. Doi:10.1136/bmjgh-2020-002540